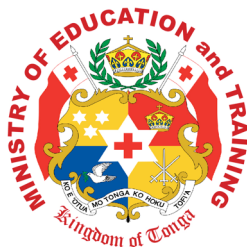

FIKA 'A'HI

FIKA SIVI

SIVI MA'Á E KALASI VALÚ

2021

LEA FAKA-TONGA

PEPA FEHU'I MO E TALI

Taimi: Houa 'e 2 + miniti 10 laukonga

NGAAHI FAKAHINOHINO:

- Hiki ho **FIKA SIVI** 'i he puha 'oku 'i 'olunga he tafa'aki to'omata'ú pea mo ia 'i he peesi **23**.
- 'Oku vahevahe 'a e pepá ni ki he **VAHE LALAHÍ** 'e **FITU** 'o anga peheni.

VAHE	FAKAMATALA	MAAKA	MAAKA TOKO TAHA SIVÍ
'ULUAKI	FAKAKIKIHI	12	
UA	FA'U TALANOA	15	
TOLU	LAAULEA	13	
FĀ	FETU'UTAKI	12	
NIMA	FAKAMATALA'I HA FA'AHINGA ME'A	18	
ONO	TA'ANGA PE MAAU	16	
FITU	TALANOA FAKATĀTĀ	14	
MAAKA FAKAKĀTOA		100	

- Tali **KOTOA** 'a e ngaahi fehu'i 'i he **VAHE 'ULUAKÍ** ki he **VAHE FITÚ**.
- Tohi'aki 'a e peni pulū pe peni 'uli'uli. Ngāue'aki e peni vahevahé ki he tā fakatātā pē.
- Ngāue MA'A mo MAAU.
- Fakapapau'i 'oku kakato kotoa e peesi **2 - 23** 'i ho'o pepa sivi' ki mu'a peá ke toki kamata pea 'oku 'ikai ha me'a 'i he peesi **22**.

KĀTAKI 'O TĀNAKI HO'O PEPA SIVÍ KI HE FAISIVÍ 'I HE 'OSI 'A E SIVÍ.

MAAKA FAKAKĀTOA

100

VAHE ‘ULUAKI:**FAKAKIKIHI****(Maaka 12)**

Lau ke mahino ‘a e Konga tohi **A** mo e **E** pea tali mei ai ‘a e ngaahi fehu‘i 1 – 8.

Konga Tohi A

‘Oku totonu ke ‘alu e fānau akó mo e telefoni to‘oto‘ó ki he akó, koe‘uhí ‘e tokoni lahi e telefoní ki hono kumi ha kaveinga fakaako ‘oku nau fie ma‘u pehē foki ki he kalakuleitā ‘e tokoni ki he‘enau tānaki, kole, liunga mo e vahevahe ‘i he lēsoni Fiká. ‘Ikai ko ia pē, ka ‘e lava ke nau tā hangatonu ki he‘enau mātu‘á ke ‘ave kinautolu ‘i he tuku ‘a e akó pe ko ha taimi ‘oku nau ongo‘i puke ai lolotonga ‘a e akó. Te nau lava ‘o tā ki he kau polisi ke nau tokoni ‘o ka hoko ha kē pe fuhu fakakolisi. ‘Oku mo‘oni ‘a e palōvepi ko e “ **Tala kei ‘i Kapa telia na‘á ke tō ki mala**”.

Konga Tohi E

‘Oku ‘ikai totonu ke ‘alu e fānau akó mo ha telefoni to‘oto‘o ki ‘apiako koe‘uhí te nau sio ‘i he ngaahi polokalama ‘i he feisipuká mo va‘inga keimi ‘i he lolotonga ‘a e akó. He ‘ikai te nau tokanga ki he fakahinohino ‘a e faiakó pea iku ‘o nau tō he sivi. ‘Ikai ngata aí ka ‘oku hanga ‘e he ngaahi polokalama ‘e ni‘ihi tautautefito ki he keimí ‘o tohoaki‘i ‘enau tokangá pea ‘okú ne fakatupu ‘enau manako ange ki he fa‘ahinga vainga ko iá ‘o si‘i ange ‘a e taimi tokanga ki he akó. ‘E tokoni foki e telefoní ki hono **faka‘ai‘ai** ha kē ‘i he vā ‘o e fānau akó hangē ko e fuhú mo e ngaahi lau kovi ‘i he ‘initanetí. **Ko e ‘initanetí ko e sevāniti lelei kae pule kovi.**

NGAAHI FEHU‘I:

1. Ko fē kongā tohi ‘oku **‘IKAI** ke ne poupou‘i e ‘alu e fānau akó mo e telefoni ki ‘apiako? (maaka 1)
2. Fakamatala ke mahino ha ‘aonga ‘e **TAHA(1)** ‘o e telefoni to‘oto‘ó ki he fānau ‘a ia ‘oku hā ‘i he taha ‘o e kongā tohi. (maaka 2)

3. Tohi mai ha palopalema 'e hoko ki he fānau akó kapau 'e fakangofua ke nau 'alu mo e telefoni to'oto'ó ki he akó. (maaka 1)

4. Ko e hā e fatongia 'o e kau 'ofisa melinó 'oku hā ko ia 'i he **Konga Tohi A?** (maaka 1)

5. Tohi mai ha fo'i lea 'e taha 'e lava ke fetongi'aki e fo'i lea **"faka'ai'ai"** 'a ia 'oku hā 'i he **Konga Tohi E.** (maaka 1)

6. Fili ha konga tohi 'e **TAHA(1)** 'oku ke poupou'i pea fai ha'o fale'i ki he to'utupú 'o makatu'unga 'i ho'o fili na'e fa'i. (maaka 3)

7. Tohi mai ha palōvepi 'oku 'uhinga tatau mo e palōvepi: **"Tala kei 'i Kapa telia na'a ke tō ki mala."** (**Konga Tohi A**) (maaka 1)

8. Fakamatala'i ke mahu'ingamālie 'a e 'uhinga 'o e konga lea ko 'eni 'i he'ene hā 'i he **Konga Tohi E: "Ko e 'initaneti ko e sevāniti lelei kae pule kovi."** (maaka 2)

VAHE UA:

FA'U TALANOA

(Maaka 15)

1. Siofi fakalelei 'a e fakatātā ko ení ke mahino pea fa'ū ki ai ha'ō talanoa. Fo'í lea 'e 100 – 150. Fokotu'ū ha'ō kaveinga ki he fakatātaá.

Kaveinga: _____

[illegible]

	Fakamatala	4	3	2	1	0
i.	Kaveinga					
ii.	Fakapalakalafi					
iii.	Talateu					
iv.	Felāve'i e ngaahi palakalafi mo e kaveingá.					
v.	Fakahū ha lea Tonga 'e UA					
vi.	Kamata'anga mo e faka'osinga 'o e talanoá					
vii.	Fo'i lea 'e 100 - 150					

2. Liliu 'a e sētesi ko ení ke fe'unga mo e lea ke ngāue'aki ki he Tu'í.

(maaka 3)

Kuo (i) **foki** atu 'a e (ii) **motu'á** ki palasi he kuo taimi 'a e (iii) **kai** ho'ataá.

i. _____

ii. _____

iii. _____

VAHE TOLU:**LAAULEA****(Maaka 13)**

Lau ‘a e ongo kaveinga ‘i laló pea fili e tafa‘aki pē ‘e **TAHA (1)**, ‘okú ke tui ki aí. ‘Omi ha ‘uhinga ‘e **UA (2)** ke poupou‘aki ho‘o talí. (maaka 2)

- 1. Kaveinga:** ‘Oku totonu ke ako‘i ‘a e lēsoni fakalotú ‘i he ngaahi kolisí pe ‘ikai?

‘To pe ‘Ikai: _____

‘UHINGA: _____

- 2. Kaveinga:** ‘Oku totonu ke ‘oange ha ngāue fakaako ke fai ‘e he fānau akó ‘i ‘api pe ‘ikai? (maaka 2)

‘To pe ‘Ikai: _____

‘UHINGA: _____

- 3. Laaulea ki he ngaahi ‘uhinga ‘oku ‘ikai totonu ke tutu ‘a e veve koná ‘i Tongá. ‘Omi ha fakatātā ‘o e ngaahi veve koná ‘i Tongá ni. (maaka 4)**

- i. _____

- ii. _____

- iii. _____

5. Fakamatala'i ha 'ulungaanga mahu'inga 'e **UA (2)** 'okú ke ako mei he fakatātā ko ení.
(maaka 2)

i. _____

ii. _____

VAHE FĀ: FETU'UTAKI**(Maaka 12)**

Siofi 'a e ngaahi founa fetu'utaki ko eni ke mahino pea tali 'a e ngaahi fehu'i 'oku 'oatú.

Ngaahi Fehu'i:

1. Fakahingoa 'a e founa fetu'utaki 'oku ngāue'aki 'i he **Fakatātā F**. (maaka 1)

	
Fakatātā A	Fakatātā E
	
Fakatātā F	Fakatātā H
	
Fakatātā I	

2. Lisi ha ngaahi 'aonga 'o e me'angāue faka'elekitulōnika 'oku hā atu 'i he **Fakatātā E**. (maaka 2)

3. Fakahoa 'a e faikehekehe 'o e ongo me'angāue fetu'utaki 'i he **Fakatātā A** mo e **Fakatātā E**. (maaka 3)

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

4. Fakamatala'i 'a e 'uhinga 'oku lelei ai hono ngāue'aki 'o e founga fetu'utaki 'i he **Fakatātā I** ki he 'ātakai.
- (maaka 2)

5. Ko Tongá ni 'oku nau kei hao 'i he Kōviti 19. Ko fē 'i he ngaahi founa fetu'utaki 'i 'olungá, 'e ala ma'u ai kitautolu 'o kapau te tau ngāue'akí? Fakamatala ki ho'o 'uhingá.

(maaka 2)

6. Ka fai ha fakatokanga matangi mālohi ki Tongá ni kátoa. Ko fē ‘a e founa fetu‘utaki ‘e vave taha ke ngāue‘aki ‘e he Potungāue fakamatala ‘eá ke ‘ilo ‘e he kakai ‘o e fonuá? (maaka 1)

i. _____

- ii. Ko e hā e ‘uhinga ho‘o tali ki he fika **6.i.**? (maaka 1)

Lau 'a e kongā tohi ko ení ke mahino lelei pea tali mei ai 'a e ngaahi fehu'i 1- 8.

Na'e fuoloa 'a e ongo'i 'e he tu'i na'e **ta'efe'unga** mo ha fonua lotu ke nofo pōpula 'a e mo'ui mo e koloa 'a hono kaka'i ki he hou'eiki. 'Ikai ia ko ia pē ka ko Tongá ni ko e fonua na'e kamata ke maama foki he talu 'a e ha'u 'a e lotu mo e ako'i 'a e kakai kotoa pē 'i he ngaahi lautohi fakasiasí pea na'e toe si'i pea fokotu'u 'a e Kolisi ko Tupou 'i he 1866 ma'a e kau ako kotoa pē, tangata mo fafine.

Ko ia, na'e **pulusi** 'e Tupou 1 'ene ngaahi Lao, Lao 'o e 1862, pea ko e me'a lahi na'e hā a'i, ko e fakatau'atāina'i 'o e kaka'i mei he'enau pōpula fuoloa ki he hou'eiki. Na'e pau ke tatau 'a e Tonga kotoa pē, hou'eiki mo e tu'a fakatou'osi 'i he tauhi 'a e lao 'o e fonua.

(To'o mei he Tohi Hisitōlia 'o Tongá, Fa'u 'e A. H. Wood)

Ngaahi Fehu'i:

1. Ko e hā 'a e ma'u'anga fakamatala na'e to'o mei ai 'a e kongā tohi ko ení? (maaka 1)

2. Fakamatala'i ke mahino 'a e 'uhinga 'o e ongo fo'i lea ko ení 'o fakatatau ki he'ena 'asi 'i he kongā tohi.

i. **ta'efe'unga** (laine 1): _____

 _____ (maaka 2)

ii. **pulusi** (laine 7): _____

 _____ (maaka 2)

3. Ko hai 'oku fakatefito ki ai 'a e kongā tohi? (maaka 1)

4. Fokotu'u ha kaveinga 'e fe'unga mo e kongā tohi ko ení. (maaka 2)

5. Fakamatala'i 'a e founnga 'e **UA (2)** na'e hoko mai ai e māmá ki Tonga ní. (maaka 2)

6. Ko e senituli fihá na'e fuofua pulusi ai 'a e Lao 'o Tongá? (maaka 1)

7. Fakamatala 'i ho'olea pē 'a'au ki he ngaahi me'a mahu'inga na'e feinga 'a e Tu'i ke
nofo melino ai 'a e kakai 'o e fonuá. (maaka 3)

[illegible]

8. Siofi fakalelei 'a e fakatātā ko ení ke mahino. Laaulea ki he ngaahi me'a mahu'inga 'oku 'asi he fakatātaā pea 'omi ha'o akonaki ki he to'utupu 'o e fonuā. (maaka 4)

AFP

VAHE ONO:**TA'ANGA PE MAAU****(Maaka 16)**

Lau 'a e maaui ko eni ke mahu'ingamālie pea tali 'a e ngaahi fehu'i 1 - 6.

Sisū ko e makatu'u
 Fakamalu kia au
 Kuó u hela 'i he **hala**
 Mo e potu la'ala'ā
 Ko e fu'u toafa eni
 'Ikai ha 'akau lelei
 Ko e potu makamaka
 'Ikai ha mālōlō'anga

(Fa'u 'e Toketā Sēmisi 'Ikani Molitoni)

Ngaahi Fehu'i:

Fili 'a e mata'itohi 'o e tali **tonu tahā** 'o seakale'i.

1. 'Oku ui 'a e toko taha na'ā ne fa'u 'a e maaui ko e _____. (maaka 1)
 - A. ta'anga
 - E. kalake
 - F. punake
 - H. faihiva
2. Ko e hā 'a e fa'ahinga ongo 'oku ke ma'u he 'osi ho'o lau 'a e maaui ko eni? (maaka 1)
 - A. lotolahi
 - E. lotosi'i
 - F. pōpula
 - H. mamahi
3. Tohi ha fo'i lea 'i he maaui 'oku **ongo tataui** mo e ongo fo'i lea ko eni. (maaka 2)
 - i. malau: _____
 - ii. vela: _____
4. Tohi ha fo'i **taukei fakapunake** 'oku 'asi he maaui pea 'omi hono sīpinga. (maaka 2)
 - i. taukei fakapunake: _____
 - ii. sīpinga: _____

5. Fa'u ha sētesi ki he fo'i lea ko ení kae 'uhinga kehekehe. (maaka 2)

hala:

i. _____

ii. _____

6. Faka'uhinga'i 'a e maaú 'i ho'o lea pē 'a'au. (maaka 3)

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Fa'ū ha'o maau ki he kaveinga ko ení, kupu 'e **2** taki laine 'e **4**. Fakahū ha lea Tonga 'e **TAHA (1)**.

Kaveinga:

“SIPOTÍ KO E MO‘UI‘ANGA”

[illegible]

Ngaahi makatu'unga	1	2	3	4
i. Muimui he fakahinohinó				
ii. Lea Tonga 'e TAHA (1)				
iii. Felave'i e kakano mo e kaveinga				

Lau 'a e talanoa ko eni ke mahu'ingamālie pea tali 'a e ngaahi fehu'i 1 - 7.

'UNO 'O SĀNGONÉ

Tokua na'e 'i ai ha fefine hoihoifua mei Tonga ko Hina lei hono hingoá. Na'e fanau'i 'e Hina ha fānau 'e toko fā, 'a ia ko e ngaahi fakatamaki fakaenatula 'e fā, ko e mofu'ike, matangi mālohi, 'ahiohio, hakohako pea ko e fānau pau'u 'aupito mo 'ulungaanga kovi.

- 5 Na'e 'i ai mo ha tangata **fa'a** mei Ha'amoā ko Lekapai hono hingoá. 'I he **mafoa** 'a e atā na'e uhu hengihengia atu 'a Lekapai ki 'uta ke 'omi ha fo'i tokonaki ke fai'aki ha'anau me'atokoni, ka 'i he'ene a'u atu ki 'utá, kuo **siva** 'ene 'amanakí he kuo maumau'i 'e he fānau 'a Hiná 'ene ngoue'angá.

- 10 Ne 'oiauē fakapō 'a Lekapai he kuo ta'e'aonga e me'a kotoa. Na'á ne 'ilo fakapapau ko e ngāue pango pē eni 'a e fānau 'a Hiná mei Tonga.

Na'e folau 'a Lekapai ki Tonga 'o lea kia Hina ke ta'ofi 'ene fānau mei he 'ulungaanga kovi kuo nau fai. Ne ui tahataha mai 'e Hina 'ene fānau 'o lea kiate kinautolu. Ne toe manavahē 'a e motu'a Ha'amoā he na'e mei mole ai pē 'ene mo'uí 'i hono haveki 'e he fānau 'a Hiná.

- 15 'I he 'amanaki ke foki ki Ha'amoā 'a Lekapai, na'e fekau 'e Hina 'ene fa'e ko Sāngoné ke 'alu 'o 'ave 'a Lekapai ki Ha'amoā.

Na'e kole ange 'e Hina kia Lekapai kapau 'e a'u ki Ha'amoā peá ne 'oange ha takapau mo ha fuhinga niu ke foki mai mo si'ene fa'e'e ke fakamahino 'okú ne tauhi hona vaá. Na'e 'ikai fai pau 'a Lekapai ki he'ena aleá, ka na'e fakapoongi 'e he kau Ha'amoā 'a Sāngone 'o kai pea nau tanu hono 'unó 'i he tu'ahivi 'o e mo'ungá 'i Ha'amoā.

- 20

(Konga pē eni 'o e talanoa 'o Sāngoné, ko e to'o mei he Tohi 'Efinangá. Ko e fa'u 'e Masiu Moala)

Ngaahi Fehu'i:

1. Ko hai 'a Sāngone? (maaka 1)

2. Fakamatala'i ke mahino 'a e 'ulungaanga 'o e fānau 'a Hiná. (maaka 2)

3. Tohi ‘a e ‘uhinga ‘o e ngaahi fo‘i lea ko ení ‘o fakatatau ki he‘enau ‘asi he talanoá. (maaka 3)

i. **fa‘a** (laine 5): _____

ii. **mafoa** (laine 5): _____

iii. **siva** (laine 7): _____

4. Ko e hā e ‘uhinga na‘e folau ai ‘a Lekapai ki Tongá? (maaka 2)

5. Ko e hā e akonaki ‘okú ke ma‘u mei he talanoa ‘o Sāngoné? (maaka 1)

6. Ko e hā e taumu‘a hono kole ‘e Hina ‘a e takapaú mo e fuhinga niú kia Lekapai? (maaka 1)

7. Fakamā‘opo‘opo ‘a e talanoá ‘aki ha‘o fakamatala ki he ‘ulungaanga ‘o Lekapai mo e anga ‘ene tauhi hono vā kia Hiná. (maaka 4)

‘OKU ‘IKAI HA ME‘A ‘I HE PEESI KO ‘ENI.

SIVI MA‘Á E KALASI VALÚ

2021

LEA FAKA-TONGA

(KI HE TOKO TAHA MAAKA SIVÍ PĒ)

VAHE	MAAKA	MAAKA FAKALELEI	KĀTOA
‘ULUAKI			12
UA			15
TOLU			13
FĀ			12
NIMA			18
ONO			16
FITU			14
MAAKA FAKAKATOA			100